

Kirjallisuutta

Arvokas kielennäytekokoelma liivin kielestä

Näytteitä liivin kielestä. Kerännyt E. N. SETÄLÄ. Suomentanut ja julkaissut VÄINÖ KYRÖLÄ. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 106. Helsinki 1953. 530 sivua.

Komean lisän Suomalais-ugrilaisen Seuran ainesjulkaisujen sarjaan muodostaa tämä toissa vuonna ilmestynyt tekstikokoelma. Se sisältää E. N. Setälän jälkeenjääneet liiviläiset kielennäytteet, jotka rehtori, fil.maist. Väi-

nö Kyrölä on suomentanut ja julkaisut. Suurin osa aineksesta on peräisin jo vuodelta 1888, Setälän ensimmäiseltä Liivin matkalta, joka kesti vain vähän kolmatta kuukautta, syyskuun 14:nneestä marraskuun 20. päivään.

Vain pieni osa näytteitä on peräisin toiselta, v. 1912 tehdyltä matkalta, jolla Setälän keruukumppanina oli silloinen maisteri, nykyinen professori E. A. Saarimaa. Käsialan perusteella julkaisija onkin voinut todeta muuttamat tekstit Saarimaan muistiin merkitsemiksi. Vain lauluista, joita on kaikkiaan 106 numeroa, on enemmistö, nim. 79 kappaletta, todennäköisesti peräisin tältä jälkimmäiseltä matkalta. Erityisenä lisäyksenä on teoksen lopussa julkaistu joukko liiviläisen opettajan Jari Prinzin Setälälle luultavasti v. 1889 lähettämiä kielennäytteitä, jotka olivat vuoteen 1948 asti olleet professori E. A. Tunkelon hallussa.

Kahden kuukauden työn tulokseksi on ensimmäisen matkan keruusaalis, noin 90 satua ja tarinaa, 140 sananlaskua, 109 arvoitusta ja 27 laulua, yhteensä suomennoksineen noin 420 painosivua, varsin kunnioitettava saavutus, kun otetaan huomioon, että silloinen nuori tutkija ei ollut aikaisemmin liiviin omalta kuulemaltaan perehtynyt. Täysin vierasta kieli ei kuitenkaan ollut, sillä jo syyslukukaudella v. 1887 Setälä oli luennoinut liivin kielihistoriasta ja pitänyt samana vuonna Suomalais-ugrilaisen Seuran kokouksessa esitelmän »Aksentin ja kvantiteetin sisällisestä suhteesta Liivin kielessä». Seuraavana keväänä hän oli Kööpenhaminassa käydessään saanut tilaisuuden tutustua Vilh. Thomseniin, jonka kuuluisa Berö-ringer-teos oli silloin parhaillaan kirjapainossa. Setälä sai nähdä tämän teoksen alkupuolen korrehtuuriarkkeja, joihin sisältyi mm. tunnettu ekskurssi liivin äännekehitykseen. Varsin tärkeä oli Thomsenin havainto, että liivissä esiintyi aikaisemmilta tutkijoilta huomaamatta jäänyt katko, jolla on suuri merkitys äännehistoriallisena kriteeriona. Kun suomalainen

tutkija sitten viiden kuukauden kulluttua itse saapui Liivin rantaan, tuotti vaikean kielen foneettisten hienouksien havaitseminen kaikesta ennakkovalmistuksesta huolimatta runsaasti päänvaivaa. Olipa hän ajoittain, niinkuin eräästä Antti Jalavalle kirjoitetusta kirjeestä käy ilmi, melkein epätoivoon vaipumassa ja epäilijä, kykenisikö ollenkaan selviytymään kaikista vaikeuksista. Varsin hyvin hän lopulta kuitenkin pulmistaan suoriutui, se näkyy nyt julkaistuista teksteistäkin. Itse äännesysteemin rakenne on oikein havaittu; muutamien äänneiden absoluuttisesta kvaliteetista ja kvantiteetista tosin on myöhemmillä tutkijoilla osittain toinen käsitys.

Maisteri Kyrölä puolestaan on selviytynyt toimitustyöstä kaiken tunnustuksen ansaitsevalla tavalla. Hän olikin jo työhön ryhtyessään hyvin liivin kieleen perehtynyt oltuaan professori Lauri Kettusen apulaisena pitkän aikaa mukana liivin sanakirjan keruu- ja toimitustyössä. Setälän foneettiseen merkintään julkaisija on tehnyt varsin vähän muutoksia, yleensä vain vaihtanut vanhentuneet merkit nykyisiin käytettyihin. Tekstien pääosa edustaa siis edelleenkin suurin piirtein sitä merkintätapaa, jota Setälä käytti ensimmäisellä matkallaan. Vaikka esim. kesto-suhteiden merkintä ei tässä systeemissä olekaan foneettisesti täysin nykyisten periaatteiden mukaista, on eri kvantiteettityypit käytetyn merkinnän perusteella kuitenkin helppo erottaa toisistaan. Tekstejä voidaan näin ollen käyttää myös kielihistoriallisten tutkimusten aineksena. Kun näytteet eivät kaikilta osin ole olleet kerääjän lopullisesti viimeistelemisiä, on niihin hyvin ymmärrettävästi kuitenkin jäänyt yksityisiä virheitä. Joitakin aivan ilmeisiä kompastuksia maist. Kyrölä on ilman muuta korjannut; muutamissa

tapauksissa taas on myös tekstin alkuperäinen merkintä säilytetty ja julkaisija on pannut oman oikaisunsa sen jälkeen kaarisulkumerkkeihin. Nämä sulkeissa olevat korjaukset ovat asian tuntijan työtä. Vain ani harvoin julkaisija näyttää lisänneen tarpeettomia oikaisuja. S. 339 on *i' lz pū' gən* 'hirttänyt' sanojen jälkeen lisätty (pro *pūgən*), samoin s. 341 *i' lz pū' gən* (pro *pūgən*) ja s. 385 *se pū' gəb* (pro *pūgəb?*) *nē' ži ābiz ēntsta ūl' z* 'hän hirttää itsensä niihin haapoihin', sam. siv. Setälällä edelleen: *lib ēntsta pū' gəməst sin*; aina ei vastaavaa oikaisua kuitenkaan ole tehty, ks. esim. s. 82: *algə pū' gəg tām' il' z* ja *siz tānda tā' štə tuoista kird pū' gə*, s. 465: *kipsə pū' gəb ūl' z* 'jäniksen hirttää'. Kun Setälä ei ole ainoa tutkija, joka (*ilzə*) *pū' gə* 'hirttää' verbissä on kuullut katkon, ei ole mitään aihetta epäillä hänen merkintänsä paikkansapitävyyttä. Joskus katko on kyllä Setälänkin tekstissä joutunut väärään paikkaan, näin esim. s. 328: *tei tā' duxs* 'täytti' (= »teki täydeksi»); kysymyksessä on ilmeisesti kirjoituskompastus, joka saattaa olla aiheutunut vieressä olevien *tā' tə* 'tähteä' ja *tā' didi* 'tähtiä' muotojen vaikutuksesta.

Suomennoksestakin maisteri Kyrölä ansaitsee hyvän mainesanan. Vaikka Sjögren-Wiedemannin ja Ket-tusen sanakirjat ovatkin olleet erinomaisena apuna, ei kääntäminen aina ole suinkaan ollut helppo teh-

tävä. Yleensä käänнос tuntuu oikeaan osuneelta; ilmeisiä kompastuksia on vaikea löytää. Joskus on tietenkin täytynyt turvautua arvailuun, mutta silloin on tavallisesti myös kysymysmerkillä osoitettu, että suomennos ei ole täysin varma. Tarpeeton huomautus on suomennoksessa s. 412: *miskəks nē aplōlist siedā brūtə* 'joilla he pilkkasivat (oik. lätin muk. odottaisi: ylistivät) sitä morsianta'. Sulkeissa oleva julkaisijan huomautus on harhaanjohtava, sillä liivin *āploūlə* verbin lätiläisellä vastineella *āpdziedāt* on 'besingen, mit Liedern verherrlichen' merkityksen ohella myös merkitys 'mit Neck- und Spottreimen besingen'; refleksiivinen *āpdziedāties* merkitsee 'sich gegenseitig neckend und spottend bei festlichen Gelegenheiten, namentlich auf Hochzeiten, besingen'. Liivin tekstissäkin on kysymys juuri häissä tapahtuvasta pilkkalaulujen esittämisestä.

Tämä rikassisältöinen julkaisu on tervetullut lisä liivin kielestä käytettävissä oleviin suhteellisen vähälukuisiin kielennäytteisiin. Lisä on sitä arvokkaampi, kun nykyisin ei enää ole mahdollista saada talteen näin hyviä tekstejä tästä jo kuolemassa olevasta kielestä. Olemme suuressa kiitollisuudenvelassa nuorelle Setälälle ja myös julkaisijalle, maisteri Kyrölälle tästä muhkeasta niteestä, jolla sanan nimenomaisessa merkityksessä on oleva pysyvä arvo.

LAURI POSTI